

De praktische waarde van onderzoek

De praktische waarde van onderzoek

HANDVATTEN VOOR EEN METHODOLOGISCHE AANPAK

Paul Delnooz

» SWP MEMBERS KRIJGEN MEER! «

- ✓ Gratis verzending
- ✓ Gratis proefabonnementen
- ✓ Persoonlijke aanbiedingen en kortingen
- ✓ Toegang tot exclusieve events

Registreer je boek op swpbook.com/memberclub

» YRHB5-T8SBP-DMUDH «

De praktische waarde van onderzoek

Handvatten voor een methodologische aanpak

Paul Delnooz

ISBN 978 90 8850 909 4

NUR 840

© 2019 B.V. Uitgeverij SWP Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, *Stbl.* 351, zoals gewijzigd bij het besluit van 23 augustus 1985, *Stbl.* 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich te wenden tot Uitgeverij SWP (Postbus 12010, 1100 AA Amsterdam-Zuidoost).

Samenvatting

De conclusie van dit boek luidt dat de hogescholen en universiteiten in binnen- en buitenland 'enigszins' achterlopen bij de wetenschappelijke inzichten die in de loop van de tijd zijn opgedaan door filosofen als Nietzsche, Kuhn, Habermas, Popper, Feyerabend en Freire.

Deze achterstand remt de valorisatie van kennis, c.q. de ontwikkeling van bruikbare kennis in de sociale en economische wetenschappen. Scripties, proefschriften en andere onderzoeken die tot doel hebben praktische vraagstukken op te lossen worden afgekeurd, omdat niet wordt erkend dat ze bijdragen aan de theorievorming, terwijl de laatste inzichten in de wetenschapsfilosofie juist op het tegendeel wijzen. De laatste inzichten laten zien dat vooral door creatief denken en het oplossen van praktische vraagstukken inzicht wordt verkregen in de waarde van een theorie.

Dit boek geeft handvatten. Het presenteert een beoordelingsformulier dat geschikt is om onderzoek 'oude stijl' te beoordelen, maar dat óók aansluit bij de laatste inzichten in de wetenschapsfilosofie. Ook wordt een methodologische aanpak gepresenteerd voor het uitvoeren van onderzoek die recht doet aan de laatste inzichten uit de wetenschapsfilosofie en waardoor de praktische relevantie van sociaal en economisch onderzoek groter wordt.

Het boek is met humor geschreven en de tekst wordt verlevendigd met anekdotes en quotes.

Inhoud

1	Als we wisten wat we deden, noemden we het geen onderzoek	8
1.1	Het centrale thema van dit boek: de waarde van onderzoek	9
1.2	Wat is het doel van dit boek? Hoe is het opgebouwd?	10
2	Je denkt misschien dat je vriend of vriendin knap is, maar...	16
2.1	Is het mogelijk om objectief te zijn?	17
2.2	Logica brengt je van A naar B, maar fantasie brengt je overal	25
2.3	Geconstrueerde werkelijkheden	33
2.4	Wetenschapper, kom uit je ivoren toren!	36
2.5	De praktijk: spraakverwarring	38
2.6	De praktijk: het beoordelen van scripties, proefschriften, opleidingen	44
2.7	De toekomst: een methodologie die ruimte biedt?	49
2.8	De toekomst: een andere manier van beoordelen?	51
2.9	Wat zijn de conclusies? Hoe verder?	56
3	Als je echt iets wilt begrijpen, probeer het dan te veranderen	58
3.1	Een methodologie voor het oplossen van praktische vraagstukken	59
3.2	Axioma's van wetenschappelijk onderzoek	59
3.3	Richtlijnen voor wetenschappelijk onderzoek	64
3.4	Stap 1: problemen zien, herzien, en nog eens herzien	67
3.5	Stap 2: van verzadiging naar zuinigheid, naar de creatieve oplossing	71
4	Slotwoord	76
4.1	Onderweg naar morgen	77
4.2	Hoe verder?	77

1

Als we wisten wat we deden,
noemden we het geen onderzoek

1.1 Het centrale thema van dit boek: de waarde van onderzoek

In een heel ver land woonde heel lang geleden een oermens. Dit oermens had een bijzondere gave. Hij kon namelijk tellen. De anderen in de grot waren hierover vol verbazing en kenden hem dan ook magische krachten toe. Gezeten rondom het vuur legden ze aan deze intellectueel de meest uiteenlopende vragen voor. Zij vroegen hem wanneer de mammoet zou komen, hoeveel vis er in de rivier zat, met welke vrouw ze het best konden trouwen, enzovoorts.

De intellectueel was zeer vereerd met al deze aandacht en zijn status als 'allesweter'. Hij gaf dan ook antwoord op alle vragen die ze hem stelden. Voordat hij antwoord gaf, nam hij enkele houten stokjes en telde ze. Op het moment dat hij merkte dat niemand zijn tellingen meer begreep, gooide hij ze in het vuur en gaf het verlossende antwoord. Niemand begreep wat hij deed. Maar zijn overtuigingskracht was zo groot dat iedereen hem geloofde. En wat nog het meest verbazingwekkend was? Hij geloofde het zelf ook!

De oermens raadpleegde de magische krachten om het antwoord te vinden op vragen als: waar kan ik het beste gaan jagen? Welke vrouw is het meest geschikt voor mij? Hoe kan ik mijn kind genezen? Tegenwoordig worden voor dit soort vragen onderzoekers geraadpleegd, die hun bevindingen neerleggen in indrukwekkende rapporten waarin veelvuldig gebruik wordt gemaakt van statistisch cijfermateriaal.

Nu is langzamerhand duidelijk geworden dat de gedachte dat er magische krachten zijn een minder valide basis vormt om onderzoek op te baseren. Maar welke opvattingen liggen ten grondslag aan het huidige onderzoek? Hoe valide zijn deze opvattingen? Wat zijn de implicaties van de diverse opvattingen voor het type onderzoek dat wordt uitgevoerd? Wat zijn de implicaties voor het beoordelen van een onderzoek? En daarmee voor de accreditatie van een opleiding? Wat zijn de implicaties voor de praktische relevantie van een onderzoek? Kortom, wat is de waarde van onderzoek? Het is deze laatste vraag die in dit boek centraal staat.

Deze vraag is des te prangerder, omdat onderzoek mensenwerk is. Want in die zin lijkt weinig te zijn veranderd sinds de oertijd. Legio onderzoekers geloven heilig in de wetenschappelijke methode die ze hebben leren toepassen en de daaruit voortvloeiende onderzoeksresultaten. En net zoals in de oertijd zijn er heden ten dage vele onderzoekers die de boel gewoonweg flessen, omdat onderzoek nu eenmaal een activiteit is waarmee hun baan, geld en status gemoeid is. Met als gevolg dat de media bol staan van artikelen met teksten als:

“Hoe erg is de wetenschap eraan toe? Dat vraag je je langzaamaan af, gezien alle gebreken die de laatste jaren aan het licht komen. Gevallen van onderzoeksfraude. Het grote aantal studies dat niet te reproduceren is door een slechte proefopzet, slordige verslaglegging of gesjoemel met data. De nadruk op positieve resultaten, en het weglaten van negatieve.” (Marcel aan de Brugh, NRC, 20 januari 2017).

Fraude staat niet centraal in dit boek. Centraal staat de waarde van onderzoek in het licht van de filosofische opvattingen over waarheid en de daarop gebaseerde manieren om onderzoek uit te voeren. Dit wordt geconfronteerd met de ervaringen die in de praktijk zijn opgedaan bij het begeleiden van studenten, promovendi en werknemers van tientallen hogescholen en universiteiten in binnen- en buitenland. Het betreft ervaringen die zijn opgedaan bij opleidingen als psychologie, pedagogiek, bouwkunde, techniek, management, fysiotherapie, en zo verder.

1.2 Wat is het doel van dit boek? Hoe is het opgebouwd?

We leven in een cultuur van de waarheid. Op school word je geleerd hoe je een bepaalde som moet oplossen, een brief moet schrijven, een marketingplan maakt of een onderzoek uitvoert.

Mijn zoon moest op de basisschool leren om deelsommen te maken en kwam thuis met de vraag of zijn papa dat wilde uitleggen. Nou, dat wilde zijn papa wel en samen gingen ze aan de slag. Papa legde uit hoe staartdelingen werken, maar zoonlief raakte in paniek want de juf had het heel anders uitgelegd. Waarop papa zei: ‘Dat geeft niet, als je het maar snapt.’ De volgende dag kwam zoonlief huilend thuis, want alle sommen waren fout volgens de juf. De sommen hadden moeten worden uitgerekend volgens de methode die in het rekenboekje stond uitgelegd.

Op hogescholen en universiteiten wordt studenten geleerd hoe ze een onderzoek moeten opzetten en uitvoeren. Zelfs de paragraafindeling staat soms al vast. Wie het anders aanpakt scoort onvoldoende en krijgt geen diploma.

Dit boek heeft tot doel om een bijdrage te leveren aan het doorbreken van deze cultuur van de waarheid. Om mensen zich beter te laten realiseren dat er meerdere manieren zijn om naar onszelf en de wereld te kijken, zoals bij de man die thuiskomt en zegt: ‘Schat, waarom is het huis nog niet schoon? Ik heb de hele dag gewerkt.’ Waarop zijn vrouw zegt: ‘Waarom zijn we nog niet rijk? Jij werkt toch de hele dag?’

Om dit doel te bereiken ga ik in het tweede hoofdstuk in op de diverse opvattingen over waarheid en de wetenschappelijke stromingen die hierop zijn gebaseerd. Ook aan bod komt de dominantie van een van deze stromingen en de consequenties daarvan voor (1) de manier waarop onderzoek wordt opgezet en uitgevoerd, (2) de beoordeling van onderzoek en (3) de maatschappelijke bruikbaarheid van onderzoek.

Dit licht ik toe aan de hand van praktijkcases: de ervaringen die ik op tientallen hogescholen en universiteiten in binnen- en buitenland heb opgedaan om studenten, docenten en hoogleraren te scholen en te trainen in het verhogen van het niveau van hun onderzoek en het beoordelen hiervan.

De conclusie luidt dat het onderzoek dat wordt verricht binnen de dominante wetenschappelijke stroming achterloopt bij de kennis die is opgedaan in de wetenschapsfilosofie. In de dominante wetenschappelijke stroming ligt het accent op het toetsen van de theorie zelf. Er is sprake van directe toetsing. Hierbij denken we bijvoorbeeld aan de theorie 'naarmate er meer ooievaars zijn, worden meer kinderen geboren'. Dit is een theorie die overigens daadwerkelijk is onderzocht en bleek te worden bevestigd.

Volgens de kennis die is opgedaan in de wetenschapsfilosofie is het onmogelijk een theorie op die manier te toetsen. Het is wel mogelijk om een theorie in te zetten als een creatief instrument om acties te bedenken en die te testen. Er is sprake van indirecte toetsing. Op basis van de theorie 'naarmate er meer ooievaars zijn, worden meer kinderen geboren' kan bijvoorbeeld de actie worden bedacht om alle ooievaars in de buurt van een bepaald dorp te vangen en zo het kinderaantal terug te dringen. Is de actie effectief, dan is de theorie bruikbaar.

Hierna ga ik in op de gevolgen van de dominante opvatting binnen de wetenschap dat een theorie direct toetsbaar is. Ik beschrijf wat de gevolgen hiervan zijn voor de manier waarop onderzoek wordt opgezet, uitgevoerd en beoordeeld.

Ook aan bod komen de gevolgen van de dominante wetenschapsopvatting voor de valorisatie van kennis. Dit laatste wil zeggen: het ontwikkelen van bruikbare kennis. Beschreven wordt waarom studenten of promovendi die zich met hun onderzoek tot doel stellen om een praktisch vraagstuk op te lossen, het verwijt krijgen onwetenschappelijk bezig te zijn. Zoals de student die zich tot doel stelde om de ondernemingszin van de mensen in een organisatie te vergroten. Zoals de promovendus die in zijn onderzoeksvorstel als doel formuleerde de praktische relevantie van het hoger onderwijs te willen vergroten. Zij kregen te horen dat het doel van onderzoek nooit een praktisch vraagstuk is. Hun onderzoek werd afgekeurd.